

Türk Dillerinde Hukukî Terminoloji'nin Oluşmasına Kuramsal Bakış

Gatibe VAGİFKIZI¹

Öz: Söz varlığı insanların kültürel, manevi, siyasi, sosyal ve günlük hayatını mükemmel şekilde yansıtan bir aynadır. Her dilin zenginliği öncelikle onun söz varlığının zenginliği ile ilgilidir. Dilde mevcut olan kelimeler ve deyimler kendi doğalarına göre aynı karaktere sahip değildir. Sosyo-politik yaşamda, kültürel çevrede, sanatta ve çeşitli alanlarda yenilikler ve gelişmeler olsa da bazı sözcükler ve deyimler kalıplaşmış olarak dilde yaşamaya devam etmektedir. Zengin bir dil zengin bir terminolojik sisteme sahiptir ve bu sistem dilin söz varlığının belirli bir bölümünü işgal eder. Geçmişten günümüze istilah, terim olarak tanımlanan kelimeler sınırlı semantiği olan kelimeler özel bir katman oluşturmuştur. Dilin söz varlığını oluşturan bu terimler belirli bir talep bazında ortaya çıkar ve özel anlam ifade ederek, farklı alanlarla ilgili belirli kavramı karşılamak için kullanılır. Her alanda olduğu gibi, hukuk sisteminin de kendine özgü kavramları ve terimleri vardır. Türk dillerinde resmi-iş üslubunun, hukukî yazı stiline teşekkülü bu üslubun terminolojik hazinesinin oluşumu şartlanmıştır. Türk hukuk sistemi, Eski Türk devletçiliği, teşkilatlanma gelenekleri ve töre kanunları temeline dayanmaktadır. Türklerin kadim tarihini yansıtan yazıtlar hem devletçilik sistemi hem de siyasi ve hukukî görüşlerin yansıdığı kaynaklardır. Belli bir zamana kadar ortak bir siyasi, hukukî, resmi-iş üslup ve terminoloji kullanılmış olsa da, siyasi temerküzleşme ve bunun sonucunda milli dillerin gelişimi nedeniyle hukukî terminoloji sistemde farklılıklar meydana getirmiştir. Bu çalışmada, Türk dillerindeki hukuk terminolojisine teşekkülüne sistemli teorik bakış açıları sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Türkçe, Resmi-iş üslubu, Hukuk dili, Söz varlığı, Terminoloji.

Theoretical Perspective on the Formation of Legal Terminology in Turkic Languages

Abstract: The lexicon is a mirror that perfectly reflects the cultural, spiritual, political, social and everyday life of a people. The richness of any language is primarily related to the richness of its vocabulary. A rich language has a rich terminological system, and this system occupies a certain part of the vocabulary of the language. The words and word combinations that exist in a language do not inherently have the same character. Although there are innovations and developments in socio-political life, cultural environment, art and various fields, some words and phrases live on in the language as stereotypes. From the past to the present, words called terms or used in limited semantics have formed a special layer. These terms, which make up the vocabulary of the language, are formed on the basis of a basic need and are used to express a certain concept in relation to different areas by conveying a particular meaning. As in any field, the legal system has its own concepts and terms. The formation of the official-business style and the legal writing style as well as the formation of the terminological treasure of this style have been conditioned in the Turkish languages. The Turkish legal system was based on the ancient Turkish statehood, organizational traditions and customary laws. Writings reflecting the ancient history of the Turks are sources reflecting both the etatist system and political-legal views. Although a common political, legal, official-business style and terminology were used until a certain time, differences in the legal terminology system occurred due to political concentration and the resulting development of national languages. In this study, systematic theoretical perspectives on the formation of legal terminology in Turkish languages will be presented.

Keywords: Turkish, Official-business style, Legal Language, Word presence, Terminology.

¹Doktor Öğretim Üyesi, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Nesimi adına Dilçilik Enstitüsü, Türk dilleri Bölümü, E-posta: gatibevagifkizi@yahoo.com / Orcid No: <https://orcid.org/0000-0001-5660-1399>

Giriş

Türk dillerinde diplomasi ve hukukla ilgili ilk adımların Hunlar döneminden var olduğu bilinmektedir. İlk dönemlerde türkçeye özgü terimler, istilahlar avantaj sağlamış, belli dönemlerde ise Çince, Sanskrit, Moğol, Fars, İngiliz, Rus ve diğer diller terminolojik kaynak olmuştur. Belirtmek gerekir ki, Türk Hukuk Terminolojisi'nde Arapça ve Farsça'dan geçen sözcüklerde belli bir ortaklık mevcuttur. Fakat karşılığı olmayan yabancı sözlerin, özellikle de siyasi, hukukî terim seciyyeli sözlerin tasfiyesine karşı yeni kelimelerin türetilmesi, terim ağırlıklı kelimelerin Avrupa dillerinden geçmesi Türk dillerinde uyumsuzluk meydana getirmiş ve bu durum devam ediyor. Ortak Türkçe konusunda önümüze çıkan önemli meselelerden biri ortak terminoloji, özellikle de, küreselleşen dünyaya entegre yolunu seçen Türk devletleri için önemli olan siyasal-hukukî terminoloji birliğinin var olmamasıdır. Bu husus Türkdilli devletlerin birbirleriyle ilişkilerini sağlamak için siyasi-hukukî yazışma üslubunun ve hukukî terminolojik sistemin oluşturulmasının gerekliliğini, önemini ve güncelliğini gözler önüne sermektedir. Kavram netliğini sağlamak, terimlerdeki karmaşıklığı ortadan kaldırmak ve anlam tahrifini önlemek için Türkçenin kendi imkanlarından yararlanması ya da mevcut uluslararası terminoloji sistemin orantılı şekilde kullanılmasıyla Türk dillerinde ortak hukukî terminoloji geliştirilmeli ve zenginleştirilmelidir.

1. Türk Dillerinde Kelime Gruplarının Tanımı ve Terim

Dilin söz varlığını oluşturan kelime ve söz birleşimleri kendi doğalarına göre aynı karaktere sahip değildir. Lüğat hazinesini oluşturan kelimeler çeşitli anlam ve kavramları karşılamaktadır. Türkolog K.Musayev leksikolojiden bahsederken “*dil halkın tarihini yansıtıyor*” denildiğinde, *bu zaman ilk önce onun lüğat hazinesi, söz tutumu öngörülmektedir. Ne dilin fonetiği, ne de grameri halkın yaşam koşullarını bizlere söz varlığı kadar tam olarak aktaramıyor*” yazıyor (Mycaeb 1975:12). Nitekim, herhangi bir dilin kelime hazinesi, o dilin mensupları olan halk hakkında ilkel ve daha etkili tasavvurları oluşturmaktadır. Çünkü lüğat hazinesi halkın kültürel, manevi, siyasal, sosyal hayatını, günlük yaşam tarzını en mükemmel şekilde yansıtan aynadır. Her bir dilin zenginliği öncelikle lüğat teribinin zenginliği ile alakalıdır. Dilin söz varlığını belirli bir kısmını terimler tutuyor. Terimler toplumsal, siyasal, dilbilimsel bir talep bazında oluşuyor ve özel bir anlam belirterek farklı alanlarla ilgili anlayışları tanımlıyor. Terimler her hangi bir dilin sözvarlığının daha aktif gelişen kısmı olmakla yanısıra, toplumda, bilimde vuku bulan progresiv, ilerici değişimleri kendinde

yansıtır. Terimlerin kullanım alanları ve üstlendikleri işlevler, zamanla özel bir araştırma sahası olan Terminolojiyi meydana getirmiştir.

2. Terimlerin Oluşma Nedenleri ve Anlam Grupları

Terim nasıl oluşuyor? Bu soruyu ayrıntılı olarak cevaplamak için dildeki her bir terimin ihtiyaç, talep sonucunda oluşturulduğuna önceden dikkat etmek lazım. Zaruret, gereklilik olmadan dilde herhangi bir terim oluşmamaktadır. Rus dilbilimcisi V.Vinogradov milli terminolojinin teşekkül tarihine değinerek yazıyor: “Terminolojinin öğrenilmesi meselesi sadece milli-tarihi sorun değil, aynı zamanda uluslararası dünya biliminin, uygarlığın ve dünya halklarının kültürel ilişkilerinin tarihi ve toplumsal birliğinin de sorunudur.” (Vinogradov 1961: 3-10).

Terim kelimesinin tanımı Türkçe Sözlük’te “*Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah*” şeklinde yer almıştır (Batmaz 2013: 3). Bir kelimenin terim olabilmesi için mutlaka bilim, sanat ve diğer alanlara aid cümlelerde kullanılması gerekir. Dolayısıyla bir kelimenin terim olup olmadığına, kullanıldığı bağlam incelenerek karar verilebilir. Terminoloji veya Terimbilim adı verilen alan, Felber’in görüşüne göre “*üç ekolün; Prag, Viyana ve Rus ekollerinin etkisinde gelişme göstermiştir. Günümüzde yapılan terimbilim çalışmalarında ise konu merkezli, felsefe merkezli ve dilbilim merkezli üç yaklaşım öne çıkmaktadır*” (Felber 1984: 96).

Terim hep bir araçtır ve bilimsel, profesyonel düşünce, yani idrak süreci sonucunda aynı zamanda onun bir parçası olarak dil sistemine tabi olur (Mendon 1984: avtoreferat). Bu anlamda dilin özel katmanını zabteden terminolojinin önemli bir kısmını hukuk terimler oluşturmaktadır. Her alanda olduğu gibi, hukuk sisteminin de kendine özgü kavramlar mecmusu vardır. Türk dillerinde resmi-iş, hukuk üslubunun ortaya çıkması dolaylı olarak bu üslubun meydana geldiği terminoloji hazinenin de oluşmasına, teşekkül etmesine revaç vermiştir.

3. Eski Türkçe Resmi-Hukukî Belgelerin Teşekkülü, Tasnifi ve Türk Hukuk Terminolojisinin Oluşmasında Rolü

“Gerçekten tüm hukuk tarihçileri, etnograflar, sosyologlar, en ilkel insan topluluklarında bile hukukun varlığı konusunda görüş birliği içindedirler. Farklı seviyelerde topluluklar ve devletler halinde yaşamış eski Türk topluluklarının kendilerine özgü hukuklarının varlığı da şüphesizdir” (Yakut 2002: 402).

Türklerde “*töre*” olarak tanımlandırılan hukukî kurallar kuşaktan kuşağa aktarılarak toplum ve devlet içine yerleşip farklı Türk devletlerinde de sürekliliğini devam ettirmiştir. Türk hukuk sistemi, tabii ki, eski Türk devletçilik geleneklerinin, siyasal-hukukî görüşlerin ve sosyal ilişkilerin temelinde teşekkül bulmuştur. Türklerin bedii söz sanatı örnekleri, savaş, şecaat, kahramanlık ve devletçilikle ilgili tarihi salnameleri olan eski Türk yazıtları, hem de devletçilik sistemi, siyasal-hukukî ilişkilerin yansıdığı tarihi kaynaklardır. Resmi hukukî belgelerin meydana gelmesinde dönemin tarihi, sosyal-siyasi şartlarının etkisi gözardı edilmemeli bir konudur. Bu belgeler doğal olarak sosyal ve sivil yaşama yönelik, vatandaş-devlet, vatandaş-vatandaş arası ilişkilerin uyum sağlamasında belirgin bir konuma sahiptir. Tabii ki bu belgeler Türk devletçilik geleneklerinin gelişimi, devletin kendi vatandaşlarına verdiği imtiyazların, ayrıcalıkların hukukî düzeyini öğrenmek bakımından da değerlidir. Hukukî vesikalar bağlamında hukukî terimlerin incelenmesi genel olarak eski türklerin kurallara, kaidelere, hukukî yasa ve kanunlara hangi düzeyde uyduğunu gösteriyor. Bu belgeler bazında toplumda aşağı tabakanın, gelir sahiplerinin, varlıklı insanların, belirli bir kazanç kaynağı olan insanların hangi tür vergilere ve imtiyazlara tâbi tutulduğunu, tahsis edilen çeşitli vergilerin kimler tarafından alındığını, vatandaş ve devlet arası ilişkilerin hangi boyutlarda olduğunu, hukukî sistemde vatandaşın hangi kurallar doğrultusunda hareket etmeli olduğunu öğreniyoruz. Bu belgeler dil ve hukuk tarihi, tabakalar ve kurumlararası sosyal ilişkilerin, etkileşimlerin öğrenilmesinde önem işerdiği gibi, Türk Hukuk Terminoloji’sinin teşekkül ve gelişme tarihinin, diferensiyelleşmesi ve çağdaş durumunun araştırılması bakımından kıymetlidir. Eski hukuk belgeleri, dolayısıyla toplumda gelişen bir çok hukukî akidlerin – köle alım satımı, manastırlara vakfedilen arazi ve bağların tahsisi, bu tahsis işlemlerinin onaylanması ve manastırların vergiden muaf tutulması, evlat edinme, miras, satım ve kira gibi çeşitli hukukî konularla ilgili bir çok sayıda terimlerin de meydana gelmesini sağlamaktadır.

Eski Türkçe hukukî vesikaların, belgelerin dilinin incelenmesi, bu metinlerin sözcükleri bazında Türkçe hukukî terminolojik katının tespitinin önemi Prof. Dr. Melek Özyetgin’in “Bir dil tarihçisi gözüyle yorumlanmış ve günümüz Türkçesine kazandırılmış olan belgelerin, bugünün hukuk anlayışını anlamamıza, hukuk kültürümüzü geliştirmemize büyük katkısı olacağı kanaatindeyiz” fikrinde vurgulanmıştır (Özyetgin, 2013: 12).

Uygurca hukuk metinlerinde töre, suç, ceza, kanun, vergi, kredi, borç ve s. yanında hukukî akid amaçlı kullanılan kelime ve kelime gurplarından söz ediliyor. Belgelerin türüne göre dil-üslup, düzenleme şekli, hukukî esası farklıdır. Hukuk belgelerinin ilk araştırmacılarından olan Reşit Rahmeti Arat yazıyor:

“...vesikaların günlük hayat ihtiyacına göre ve muvakkat bir zaman içinde mahdut bir muhit için kaleme alındığı ve bundan dolayı yazısının, istisnasız olarak, işlek el yazısı ile yazıldığını ve diğer Uygurca metinler ile, mesela dini metinler ile, mukayese edilmeyecek derecede güç okunduğunu da unutmamak gerekir. Bu

vesikalarda geçen şahıs adları ile çok defa yalnız bu gibi vesikalara has olan kısaltılmış tabirler, bugün kullanılmayan kısmen, Türkçe ve kısmen Türklerin temasta buldukları komşularından alınan ölçü ve ölçek isimleri ve bunların kıymetlerinin tayininin güçlüğü, okunması kadar metnin anlaşılmasını da zorlaştıran amillerdir. Hukuk vesikalarının araştırılmasının, milletlerin içtimai müesseselerinin gelişmesini takip hususunda ne kadar büyük yardımda bulunabileceğini burada hatırlatmak bile fazladır. Tarihimizin eski devirlerinde Türklerin vücuda getirdikleri müesseselerinin esasları hakkında malumat verebilecek ve Türklerin kendileri tarafından yazılan bu malzemenin ehemmiyeti, yalnız hukuk sahası hudutları içinde kalmaz, Türk kültür tarihinin her dalını az-çok ilgilendirir” (Arat 1964:65,11-17).

4. Ortaçağ ve Çağdaş Dönemde Türk Hukuk Terminolojisinin Gelişme İstikametleri

Eski tarihi kaynaklardan türklerin belli bir döneme kadar aynı siyasal, hukukî, resmi yazı üslupu ve terminoloji kullanmış olduklarını gözlemek mümkündür, fakat sonradan siyasal temerküzleşme ve sonuç olarak mustakil milli dillerin gelişimi, farklı coğrafi konum, farklı ekonomi durum ve devlet idareciliği, hukukî statüler vs. Türk Hukuk Terminoloji sisteminde de farklılıklar meydana getirmiştir. Erken dönemlerde Türkçeye ait hukukî istilahların kullanımı üst düzeyde olmuş, İslam'ın kabulünden sonra ise sırasıyla ve siyasal etkileşim nedniyle Arap-Fars, İngiliz-Rus vb. diller hukukî terminoloji veritabanını oluşturmuştur. Eski metinler bağlamında Türk dillerinde hukukî terimleri sisteminin semantik isikametde araştırılması, her şeyden önce, terim seciyeli her leksik birimin anlam yükünün ve onun her hangi bir hukukî akidi, eylemi yansıtabilme derecesini ortaya koymaktadır. Bir dil mensup olduğu toplumun aynası olduğu için toplum üyelerinin diğer halkların mensupları ile kültürel-siyasal, sosyal ilişkiler bazında oluşturduğu çeşitli söz ve deyimleri, kelime birimlerini ihtiva etmektedir. Bu etkileşim süreci ve elde edilen sözcük grupları terminolojik sistemi de içeriyor.

Her dilin kendine özgü terminolojik bir temeli vardır. Bu terimlerin tümünü çevirmek imkansızdır. Çoğu zamanlarda mütercim aracılığıyla bazı terimler metne orijinaldeki gibi dahil edilir, sonradan hatta işlek düzeye yükseliyor. Bu nedenle terim nitelikli alıntı kelimelerin dile girmesi doğaldır. Türk dillerinin Hukuk terminolojisinde Arapça ve Farsça'dan geçen sözcüklerde belli bir ortaklık mevcuttur. Fakat karşılığı olmayan yabancı sözlerin, özellikle de siyasi, hukukî terim seciyeli sözcüklerin tasfiyesine karşı yeni kelimelerin türetilmesi, terim ağırlıklı kelimelerin Avrupa dillerinden geçmesi Türk dillerinin hukukî sisteminde bir birine uyumsuzluk, hukukî terminolojide keskin ayrılmalar meydana çıkarmış, malesef bu bu durum bugün de devam etmektedir.

Ortaçağ Türkçe yazıtların dilinden terminoloji birimlerin türetilmesinde yabancı kelimelere ağırlık verilmesinin giderek yaygınlaştığını, milli kökenli terimlerin yerini yabancı kökenli leksik birimlerin aldığını, yabancı dile ait terminoloji birimlerin Türkçeye geçerek yaşam

kazandıklarını, bu terminlerdeki yazım ve anlam değişikliklerinin zaman zaman Türk hukuk terminolojisinin ortak kullanım alanını daralttığını görmek mümkündür.

5. Türk Dillerinde Ortak Hukukî Terminoloji Katının Oluşturulmasında Sorunlar ve Çözümler

Erken dönemlerde resmi-hukukî üslupta, sosyo-siyasal terminoloji sistemde Türkçeye mahsus sözcük ve deyimlerin, kelime birleşimlerinin aktif mevki sergilediğini görmek mümkündür. Akademik Nizami Caferov ümumtürk dilinin gelişimi, türk dillerinin farklı gruplara ve kollara ayrılması, ümumtürkçenin diferensiasiyasının tarihi mənzərəsini incelerken yazıyor:

“Türkler her ne kadar farklı coğrafyalarda yaşasalar, her ne kadar farklı tayfalardan, boylardan oluşurlarsa da, ruhen (o sıradan da “dil ruhu” bakımından) bütün hadisedirler” yani coğrafi ve etnik farkları kendinde yansıtan her bir türk dili ümumtürkçenin, köktürkçenin varisi, o dilin genel normlarını kendinde muhafaza etmektedir, bu zaman genetik varislik prensibi mutlaka kendini gösteriyor (Caferov 2005:18-19).

Belirli dönemlerde Fars, Arapça, sonradan Avrupa dillerinin terminoloji kaynak olması, Türk dillerinin terminoloji sisteminde farklılıklara, söz varlığının bu alanında ciddi şekilde ayrılmalara neden olmuştur. Türk dillerinin hukukî terminolojisinin gelişme sürecine dikkat ederken, genellikle, ortaçağlardan başlayarak terminolojinin alıntı terimler bazında zenginleştiğini kaydetmek gerek. Eğer Ortaçağda hukukî terminolojinin daha çok doğu dillerinden alınan kelimeler, bazen ise kendi imkanları bazında terimlerin oluşturulduğu gözlemleniyorsa, XVIII-XIX yüzyıllardan sonra terminoloji baz rolünde Arap-Fars dillerinin etkin rolü giderek pasifleşmiş, Rusça ve Avrupa dillerine aid alıntı terimlerin çoğunluğu ile yer değiştirmiştir. Akademik Tofik Hacıyev “XVII-XVIII yüzyıllarda tüm üsluplarda olduğu gibi resmi epistolaryar üslupta ds ikili dil tezahürlerinin gözlemlendiğini” kaydediyor (Hacıyev 2012: I c., s. 470). Bir makamı göz ardı etmemek lazım ki Türk dillerinde hukukî terminolojinin orta çağlardan sonraki gelişimi yukarıda bahsettiğimiz toplumsal ve siyasi nedenlerden dolayı değişmiştir. Mesela XX yüzyılın başlarından artık Azerbaycan ve sovyetler birliğine giren diğer Türk devletlerinin dillerinde “*ecnebi dil materyalinin bolluğu aydın gözüküyor*” (Hacıyev 2012: II c., s. 172). Bağımsızlık kazanan Türk cumhuriyetlerinin Avrupaya meyilliliği sonucunda da hukuk terminoloji sistemi Avrupa kökenli leksik birimlerin temelinde zenginleşmiştir.

Ortak Türkçe meselesinde önümüze çıkan önemli sorunlardan biri ortak terminoloji, özellikle de, bugün küreselleşen dünyaya entegre yolunu seçen bağımsız Türk devletleri için önemli olan siyasi-hukukî terminoloji birliğinin var olmamasıdır. Bu husus Türkçe konuşan devletlerin birbirleriyle ve diğer devletlerle ilişkilerini sağlamak için siyasi-hukukî yazışma üslubunun,

vahid ilkeler temelinde hukukî terminoloji sistemin hazırlanmasının güncelliğini ve önemini gözler önüne sermektedir. Kavram netliğini sağlamak, terim karışıklığını aradan kaldırmak ve anlam tahrifini önlemek için öztürkçenin dilin kendi imkanlarından yararlanması ya da mevcut uluslararası terminoloji sisteminin orantılı şekilde kullanılmasıyla Türk dillerinde ortak hukukî terminoloji geliştirilmeli ve zenginleştirilmelidir.

Türkçenin yabancı dillerin etkisinden kurtarılmasını, türklerin kendi dilinin sahibi olmalarını isteyen Atatürk'ün "*Ülkesinin yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtaracaktır*" ve Yusuf Akçura'nın "*Medeniyetin muayyen bir derecesine yükselen milletler, kendi lisanlarının istiklâline çalışırlar*" sözleri elbette Türk dillerinin terminolojik sistemindeki dağınıklığı, farklılığı da aradan kaldırmayı gerektiriyor. Gerek bu alana dair sözlük, bilimsel araştırma, tahliller, gerekse de matbu organlar, devletlerarası hukukî ilişkileri yansıtan belgeler ve istatistiksel göstericilerden bu gün Türk dillerinin hukukî terminolojisinin ürekaçan durum sergilemediği belli oluyor. Halbuki bazı terimlerin uğurlu karşılığını eski Türkçe metinlerden bulmak mümkündür. Bugün türk dillerinde gerek siyasal, gerek ekonomi, gerekse de toplumsal nedenlerden dolayı çok sayıda alıntı terimler, hatta bazı durumlarda zorunlu kabul edilmiş terimler kullanılmaktadır. Eski sovyetler birliği zamanında Rusya imperyalizminin dil siyaseti, bağımsızlık kazandıktan sonra ise küreselleşme perdesi altında avrupalaşma, yobazlaşma siyaseti Türk dillerinde tüm alanlarda olduğu gibi dilin özel bir katmanını oluşturan hukukî anlamlı kelime katmanında lüzumsuz terimlerin kullanılmasına yol açtı. Tabii ki alıntı terimler dilin kendi olanakları çerçevesinde yeni terim türetme sürecini zayıflattığını belirtmek gerekir.

1926 yılında Bakü'de düzenlenen Birinci Türkoloji Kurultay'da Türk halklarının alfabe, imla meseleleri ile yanısıra, Türk dillerinin ortak terminolojisi konusu da ortaya konulan sorunlar içinde idi. Kurultay sürecinde farklı Türk Cumhuriyetleri'nden ve ülkelerden katılan Türkologlar, dilbilimciler terminolojik yenilenmeyi 6 madde üzere gruplandırmıştı:

1. Terim yaratıcılığı için üç kaynak götürülmeli: Türkçe kaynak, Arap ve Fars, Rus ve Avrupa dilleri;
2. Yabancı dillerden terim nadiren, dilin tüm dahili olanaklarının deneyiminden sonra alınmalı;
3. Bir kaide olarak kök sözcükleri almak (alıntı kelime köken dilin terkiibinden kenara çıkmamalı);
4. Alıntı kelimeler ahenk kanunu normlarına uygunlaştırılmalıdır;
5. Harfen tercümeden ve yapay yolla kelime türetiminden kaçınmak;

6. Mürekkep birimlerden dilin ses kanunlarının sağladığı imkan doğrultusunda ve belirli ölçüde kullanmak.

Fakat terim türetmede özellikle de hukukî terminolojide bu tavsiyeler gözardı edilmiş, zaman zaman yabancı keilmelerin dile getirilmesi doğal hal almıştır. Bugün Türk dillerinde hukuk terminolojisinde daha çok alıntı kelimeler yer almaktadır. Halbuki Türk dillerinin milli kökenli kelime hazinesine iden kullanmak, eski kaynaklar ve Öz Türkçe bağlamında hukuk terminolojisini zenginleştirmek doğru bir seçim olabilir.

Sonuç

Son yıllar Avrupa dilleri ile birlikte Türkiye Türkçesinin de diğer Türk dilleri için genel terminoloji baza rolünü üstlenmesi durumu göz önündedir. Bu elbette ki, devrin, zamanın gerektirdiği şartlarla ve tabii ki, Türklük tefekkürünün yeniden canlanması ile ilgilidir. Ortak terminoloji oluşturma yolunda kanatimizce bir kaç madde üzere temel işlevler oluşturulmalıdır:

a) **Türk dillerinde yeni terim ve kavramların kullanılması ve onların tercümesinde vahid kaideler ve tek versiyonluluğun sağlanması;**

b) **Devlet ve basın yayın organlarında, televizyon ve radyolarda, sosyal ağ sayfalarında toplumsal-siyasi, hukukî terimlerde vahid prensipleri gözlemlemek;**

c) Bilgi ve iletişim teknolojileri bazında resmi-hukukî leksikona dair metinlerin çeşitli dillerden – tabii ki orijinal dilden Türkçeye çevirisini sağlamak gerek.

d) Hukukî terimler ve kavramlar bazında Türk dillerinin sözlük deposunun, ayrıca ulusal hukukî ağı oluşturmak için internet kaynaklarının, elektronik ve interaktif ortamda malzemelerin, eğitim gereçlerinin hazırlanması konusunda çalışmaların başlatılması ve genişletilmesi;

e) Uluslararası standartlara dayalı Türk dillerinin hukukî terminolojik bilgi sistemini oluşturmak;

f) **Türk dillerinin fonetik, leksik ve dilbilgisi, onomastik, alan sözlükçülüğü çalışmalarının birge yapılması, karşılaştırmalı incelemeler ve ortak araştırmaların yoğun bir şekilde devam ettirilmesi ile ortak Türk hukukî terminoloji katını oluşturmak;**

g) **Türkolog-dilbilimcilerin bu alanda çalışmalarının ve çabalarının koordinasyonu;**

h) **Tüm Türk dillerinin yeni kelime ve terim oluşturma imkanlarından geniş ve karşılaştırmalı bir deneyimle kullanılmasını sağlamak.**

Kanaatimizce, son yıllarda Türk devlet ve topluluklarının uluslararası boyutta ilişkilerinin ve ortak araştırmalarının intensivleşmesi Türk Hukuk Terminolojisi alanında da

esaslı dönüşün oluşmasına yol açabilir. Yeni hukukî terimlerin oluşturulmasında ilk yol - halkın kendi dilinde mevcut olan sözcükleri, birimleri kullanmaktır. Bu hususun olumlu yanı dilin öz kelime dağarcığının korunması, dilin yabancı dilin istilasına uğramaması, bu dili konuşanları tarafından anlaşılır olmasıdır.

Ortak Türkçe meselesinde önümüze çıkan önemli sorunlardan biri ortak terminoloji, özellikle de, bugün küreselleşen dünyaya entegre yolunu seçen Türk devletleri için önemli olan siyasi-hukukî terminoloji birliğinin var olmamasıdır. Bu husus Türkçe konuşan devletlerin birbirleriyle ve diğer devletlerle ilişkilerini sağlamak için siyasi-hukukî yazışma üslubunu, tek, vahid hukukî terminoloji sistemin hazırlanmasının güncelliğini ve önemini gözler önüne sermektedir. Kavram netliğini sağlamak, terim karışıklığına son vermek ve anlam tahrifini önlemek için dilin kendi imkanlarından yararlanmalı ya da mevcut uluslararası terminoloji sistemin orantılı şekilde kullanılmasıyla Türk dillerinde terminolojik baz, özellikle de hukukî terminoloji geliştirilmeli ve zenginleştirilmelidir. Dilbilimcilerin, sosyologların, farklı alanlar üzere ihtisaslaşan meslek sahiblerinin dahil edildiği farklı düzeylerde kurulan kurumlar, bilimsel komisyonlar bazında ortak terminoloji, alan sözlükçülüğü ve milli terim yapımı doğrultusunda üst düzey ortak çalışmaların yürütülmesinin Türkçe terimlerin oluşmasına, yapılanmasına yardımcı olacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

ARAT, R.R. (1964). “Eski Türk Hukuk Vesikaları”, *Journal de la Socete Finno-Ougrienne*, 65, 11-17.

CAFEROV, N. (2005). *Azerbaycanşünaslığın Esasları*. Bakü: Pedaqogika.

FELBER, H. (1984). *Terminology Manual*. Paris: UNESCO and Vienna: Infoterm.

HACIYEV, T.İ. (2012). *Azerbaycan Edebi Dil Tarihi*, I kısım, Bakü: “Elm” Neşriyatı.

HACIYEV, T.İ. (2012). *Azerbaycan Edebi Dili Tarihi*, II kısım, Bakü: “Elm” Neşriyatı.

ÖZYETGİN, M. (2014). *İslan Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku*. Ankara: Ötüken neşriyat.

SADİKOVA, S. (2011). *Azerbaycan Dilinin Terminologiyası*. Bakü: Elm Neşriyatı.

YAKUT, E. (2002). *Eski Türklerde Hukuk*. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, I (3), Eskişehir.

ВИНОГРАДОВ, В.В. (1961). Вступительное слово. Вопросы терминологии. Москва, с. 3-10.

МУСАЕВ, К.М. (1975). Лексика тюркских языков в сравнительном освещении. Москва: Наука

МЭНДОНЬ, М. (1984). Структура и семантика терминов политической экономики в русском языке. Автореферат диссертации. Воронеж.

Extended Abstract

The lexicon is a mirror that perfectly reflects the cultural, spiritual, political, social life and daily lifestyle of people. The richness of any language is primarily related to the richness of its vocabulary. A rich language has a rich terminological system, and this system occupies a certain part of the vocabulary of the language. Terms are formed on the basis of social, political and linguistic requirements, and they express the concepts of various fields by conveying a particular meaning. Terms are an actively developing part of the vocabulary of any language and also reflect the progressive changes in society and science. It should be noted at the outset that every term in language arises out of a need and a demand. In other words, no term appears in language without a need.

The ancient written monuments of the Turks, which are historical chronicles of the fictional art of the word, war, bravery, heroism and statehood, the system of statehood, are historical sources reflecting political and legal relations. Of course, these documents have a prominent place in the adjustment of relations between citizens and the state and between citizens and citizens for social and civil life. In the context of legal documents, legal terms show that the ancient Turks were generally subject to rules, laws and regulations. These documents are important for the study of linguistic and legal history, social relations and interaction between classes and institutions. They are also valuable in examining the history of the origin and development, differences, and current status of Turkish legal terminology.

The Turkish legal system was naturally formed on the basis of the ancient Turkish traditions of statehood, political-legal views, and social relations. The influence of the historical and socio-political conditions of the time on the formation of the official legal documents in the Old Turkish language should not be ignored. The emergence of the official-business style and the legal writing style in the Turkic languages indirectly led to the formation of the terminological treasure formed by this style.

From ancient historical written sources, it is clear that although the Turks used the same political, legal and official writing style and terminology for a certain period of time, the later political concentration and consequently the development of separate national languages, the different geographical locations, the different economic conditions and administration of the states, the legal status, etc., also led to differences in the legal terminology system of Turkey. In the early period, the use of legal terms belonging to Turkish was at a high level. After the adoption of Islam, on the basis of political-social and cultural relations, Arabic-Persian and later

English-Russian formed the basis of legal terminology. The study of legal terms in the Turkic languages in the context of ancient texts shows, first of all, the semantic charge of each terminological unit and the extent to which it can reflect a legal act, an action. The language contains within itself various words and expressions, word units formed by the members of the society of which it is a mirror, on the basis of their cultural-political and social relations with the members of other nations. This process of interaction and the resulting word groups also include the terminological system.

One of the most important problems we face in the issue of a common Turkish language is the lack of a common terminology, especially a unified political and legal terminology, which is important for the independent Turkish states that have chosen the path of integration into the globalized world. This point highlights the importance of preparing the political-legal correspondence style and legal terminology system based on unified principles in order to ensure the relations of the Turkic-speaking states with each other and with other states. In order to ensure clarity of understanding, eliminate terminology and avoid uncertainties, a common legal terminology in Turkish languages should be developed and enriched, making appropriate use of the language's own capabilities or the existing international terminology system.